

«ՍԵՎԱՆԻ Խ.ԱԲՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԱՎԱԳ ԴՊՐՈՑ» ՊՈԱԿ

**ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ**

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

**ԹԵՄԱ
ՀԵՂԻՆԱԿ
ԱՌԱՐԿԱ
ՂԵԿԱՎԱՐ**

**Ներառական կրթություն
Գզոռյան Կարինե
Դասվար
Արմենուհի Մելքոնյան**

ՍԵՎԱՆ 2023

Բովանդակություն

1. Ներածություն
2. Ներառական կրթության նպատակը
3. Ներառական կրթության խնդիրները
4. Ներառական կրթության ժամանակակից հիմնախնդիրներն ու մարտահրավերները
5. Եզրակացություն
6. Օգտագործված գրականություն և հղումներ

Ներածություն

Ներառական կրթությունը հանրակրթության զարգացման գործընթաց է, որը ենթադրում է կրթության մատչելիություն բոլորի համար, երեխաների ամենատարբեր կարիքների բավարարմանն ուղղված բոլոր տեսակի միջոցների ապահովում, ինչը հանրակրթական դպրոց մտնելու այցեքարտ է ընձեռնում հաշմանդամություն ունեցող երեխաներին:

Ներառական կրթությունը ձգտում է հասնել ուսուցման նկատմամբ առավել ձկուն մոտեցման՝ բավարարելու մարդկանց զանազան կրթական պահանջները: Եթե ներառական կրթության մտցրած փոփոխությունները ուսուցումն ավելի արդյունավետ դարձնեն, ապա կշահեն բոլոր երեխաները, այլ ոչ միայն առանձնահատուկ կրթության կարիքներ ունեցողները: Մեր հասարակության մեջ ներառական կրթությունը այլևս իրականություն է: Ներառական կրթությունը այնպիսի կրթական ծրագիր է, որը բացառում է երեխաների նկատմամբ ամեն տեսակի խտրականություն, բոլոր մարդկանց հանդեպ ապահովում է հավասար վերաբերմունք: Ստեղծվում են ուրույն պայմաններ կրթական համակարգում՝ կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց համար: Երեխաները հաճախում են մանկապարտեզներ, նախակրթարաններ եւ դպրոցներ, որտեղ ունենալու են հարմարվելու մի շարք դժվարություններ: Հենց այս եւ նմանատիպ այլ խնդիրների լուծման նպատակով՝ դպրոցում իր ընդլայնված աշխատանքն է ծավալում ներառական կրթությանն աջակցող բազմամասնագիտական թիմը: Թիմում ընդգրկվում են հոգեբան, սոցիալական աշխատող, սոցիալական մանկավարժ, սիֆլոմանկավարժ եւ սուրզոմանկավարժ: Այս յուրօրինակ թիմի համատեղ աշխատանքի արդյունքում կապեր են հաստատվում երեխայի ուսուցիչների, ընտանիքի անդամների եւ այլ անձանց միջեւ, ովքեր կարելու էր են խաղում խնդրի ախտորոշման եւ լուծման մեջ: Այս ամենից հետո կատարվում է համապատասխան միջամտություն եւ համատեղ ջանքերով լուծվում է հիմնախնդիրը:

Թեմայի արդիականությունը կայանում է նրանում, որ այսօր ողջ աշխարհում առանձնահատուկ մեծ կարելություն են ներկայացնում ներառական կրթության հիմնախնդիրներով զբաղվող կառույցները: Այդ տեսանկյունից արդիական են ներառման ուղու տանող դժվարությունները, բարդություններն ու համընդհանուր ներառման հարցերը: Խնդիրներն ավելի են բարդանում, երբ խոսքը գնում է բարձրագույն կրթություն ստանալու մասին, քանզի ներառական կրթության չափանիշները ոչ այնքան բարձր ու կատարյալ են:

Սխալ կլինի անրադառնալ միայն կրթության մատչելիությանը, որովհետեւ ապահովված չի ֆիզիկական մատչելիությունը: Եթե հաստատությունների մուտքերի մոտ կան

թեքահարթակներ, ապա ներսում ակնկալվող շարժումները միանգամից սահմանափակվում են: Նմանատիպ զարգացումների ներքո՝ արդիական է դառնում, հատկապես ՀՀ-ում, ներառական կրթության իրականացման համալիր ուսումնասիրությունը, որը հնարավորություն է տալու բացահայտել ոլորտի ձեռքբերումները, առանցքային, հիմնական խնդիրները եւ գնահատել ՀՀ-ում ներառականությանը անցում կատարելու հանրակրթության համակարգի պատրաստվածության աստիճանը:

Հետազոտական աշխատանքի նպատակն է՝ խթանել ՀՀ-ում ներառական կրթության իրականացման անցնցում իրականացումը՝ վերահանելով ձեռքբերումները եւ խնդիրները, որոնք հիմք են հանդիսանալու համակարգի հետագա բարեփոխումների ընթացքում որոշումների կայացման համար:

Նշված նպատակադրումը առաջադրում է հետեւյալ խնդիրների լուծումը՝

1. Ուսումնասիրել ներառական կրթության կարիք ունեցող անհատի իրավունքների ինստիտուտի տեսագործնական հիմնադրույթներն ու իրավափիլիսոփայական հիմքերը՝ նպատակ ունենալով համակարգել արդի, հիմնարար թեզերը, առաջարկել սեփական դիրքորոշում եւ դրանք թիրախավորել ավարտական աշխատանքի մեջ ուսումնասիրվող խնդիրների եւ առաջարկվող լուծումների հիմքում:
2. Ներկայացնել ԿԱՊԿՈՒ երեխաների իրավական եւ ներգրավման ամբողջական բնութագիրը՝ նպատակ ունենալով ներկայացնել այդ անձանց կրթական իրավունքների ապահովման առանձնահատկությունների տեսագործնական նկարագիրը:
3. Վերլուծել ՀՀ ներառական կրթության կարիք ունեցող անձանց իրավունքների ապահովման օրենսդրությունը եւ համեմատել միջազգային իրավունքի նորմերի պահանջների հետ՝ նպատակահարմար համարելով գույքագրել միջազգային փորձից նորովի առանձնացված, մեր իրականության մեջ դեռեւս չկիրառվող լուծումներ:
4. Բացահայտել ՀՀ-ներառման տանող ուղու մարտահրավերները:
5. Մշակել, առանձնացնել ՀՀ-ում ԿԱՊԿՈՒ երեխաների իրավունքների ապահովման օրենսդրական եւ գործնական լուծումները :

Ներառական կրթության խնդիրները

Քննարկումների մասնակիցների կարծիքով ՀՀ բոլոր քաղաքացիներն, անկախ իրենց հնարավորություններից, ունեն կրթություն ստանալու իրավունք: Բոլոր պետական մարմիններն՝ այդ թվում դպրոցներն ու ուստիկանությունը, պետք է գործեն յուրաքանչյուր երեխայի կրթություն ստանալու իրավունքն ապահովելու համար: Մասնակիցներից ոմանք էլ նշում են, որ ԿԱՊԿՈւ երեխաների ներգրավվածությունը դասաժամերին, խանգարում է մյուս երեխաներին, այդպիսով, խախտելով ոչ ԿԱՊԿՈւ դպրոցականների որակյալ կրթության իրավունքը: Քաղաքացիներից ոմանց կարծիքով, ԿԱՊԿՈւ օրենսդրությունը գրեթե կատարյալ է, բայց մտավախություն ունեն, թե օրենքները կմնան միայն թղթի վրա: Մասնակիցների մեկ այլ խմբի կարծիքով ԿԱՊԿՈւ օրենսդրությունը թերի է, չի կարգավորում ոլորտի բոլոր հարցերը. այսպես, տնային ուսուցման վերաբերյալ չկա հստակ օրենսդրական կարգավորում: Քաղաքացիների մի խմբի կարծիքով էլ, դպրոցներում ներքին կանոնակարգերի մշակման անհրաժեշտություն կա, ինչը կկարգավորի հատկապես ԿԱՊԿՈւ երեխաների հետ կրթական գործընթացի բոլոր մասնակիցների հարաբերությունները: Որոշ մասնակիցների կարծիքով, համընդհանուր ներառական կրթության եվրոպական փորձը հաջողված է, և առանձնապես շատ ռեսուրսներ և ջանք թափելու կարիք չկա՝ «նոր հեծանիվ» հորինելու համար, փոխարենը կարելի է առկա պատրաստի մոդելները կիրառել Հայաստանում: Քաղաքացիների մեկ այլ խումբ կարծում է, որ առանց երկրի առանձնահատկությունները հաշվի առնելու միջազգային փորձի կիրառումը հաճախ հանգեցնում է ներպետական օրենքների կիրարկման տապալմանը: Հատուկ դպրոցների անհրաժեշտությունը Քաղաքացիները նշում են, որ համընդհանուր ներառական կրթության անցնելու համար նախապես պետք է մեծ ծավալի աշխատանք կատարել. եթե բոլոր հատուկ դպրոցները փակվեն, ապա քառս կտիրի, քանի որ, հանրակրթական դպրոցները, բացի ֆիզիկական ենթակառուցվածքներից նաև ԿԱՊԿՈւ երեխաների հետ աշխատող հատուկ մասնագետների կարիք ունեն, կարծում են քննարկումների մասնակիցները: Միաժամանակ, մասնակիցների մի խումբ էլ կարծում է, որ պետք է հնարավորինս կրճատել հատուկ դպրոցները, դրանք թողնելով միայն «ծանր» խնդիրներ ունեցող երեխաների համար: Քաղաքացիների մի մասն էլ գտնում է, որ հատուկ դպրոցներին տրվող ֆինանսավորումը հանրակրթական դպրոցներում համընդհանուր ներառականության ներդրման ուղղելը ավելի արդյունավետ կլինի, քանի որ հատուկ

դպրոցներում աշխատող մասնագետների մասնագիտական կարողությունները հաճախ կասկածի տակ են առնվում, և որ ամենակարևորն է, հատուկ դպրոցները տարանջատում են երեխաներին: Հատուկ դպրոցներում սովորող երեխաները մեծանում են հասարակությունից մեկուսացած, իսկ հանրակրթական դպրոցները, բացի երեխաների կրթությունից, ապահովում են նաև նրանց սոցիալականացումը, կարծում են քաղաքացիները: Միաժամանակ, համընդհանուր ներառականությունը կարևոր է նաև բոլոր երեխաների և ավելի հանդուրժող և ամուր հասարակություն ձևավորելու համար: Քննարկումների մասնակիցների մեկ այլ խումբ գտնում է, որ համընդհանուր ներառականությանը ներդրմանը զուգահեռ պետք է աշխատանքներ տարվեն նաև համայնքներում աջակցության և ԿԱՊԿՈՒ շրջանավարտների զբաղվածության կենտրոններ ստեղծելու ուղղությամբ: Ծնողները հատկապես կարևորում են ԿԱՊԿՈՒ երեխաների հետագա զբաղվածության խնդիրը: Դպրոցն ավարտելուց հետո ԿԱՊԿՈՒ երեխաներն իրենց կրթությունը շարունակելու կամ աշխատանք գտնելու մեծ խնդիրների են բախվում, նկատում են մասնակիցները: Ֆինանսների և բյուջեի խնդիրները համընդհանուր ներառական կրթության ներդրման գործընթացում Քննարկումների մասնակիցներից ոմանք նշում են, թե համընդհանուր ներառական կրթության արդյունավետ ներդրման համար անհրաժեշտ են բավականին մեծ ֆինանսական ռեսուրսներ, ինչն այսօր պետությունը չունի: Արդյունքում դանդաղում է համընդհանուր ներառական կրթության ներդրման 13 գործընթացը: Քաղաքացիների կարծիքով, թեև բավարար չեն տրվող ֆինանսական միջոցները, այնուամենայնիվ, այդ գումարների մի մասը պետք է հատկացնել մասնագետների վերապատրաստմանը և նրանց աշխատավարձերի ապահովմանը: «Սոցիալական խնդիր ունեցող մարդը՝ մանկավարժը, ինչպես կարող է ուրիշի սոցիալական խնդիրները լուծի», նկատում են մասնակիցներից ոմանք: Ըստ քաղաքացիների, ուսուցիչներին աշխատավարձը չի բավարարում նրանց նվազագույն կարիքները, ուստի լրացուցիչ պարտականություններ ավելացնելու դեպքում, նրանց աշխատավարձը պետք է բարձրացնել: Ինչպես նկատում են որոշ մանկավարժներ, ցածր աշխատավարձն ազդում է նաև ուսուցչի աշխատանքի որակի վրա. «Ինչքան աշխատավարձ են տալիս, որ մի հատ էլ ներվերս քայաքայեմ, նման երեխեքի հետ աշխատեմ»: Միաժամանակ, որոշ քաղաքացիներ էլ նշում են, թե ֆինանսական միջոցները գլխավորը չեն, և ցանկալի արդյունքի կարելի է հասնել

ցանկության ու բարեխիղճ աշխատանքի շնորհիվ: Մասնակիցներից ոմանք ուշադրություն են հրավիրում նաև հնարավոր կոռուպցիոն ռիսկերի վրա, նշելով, որ դրանք բարձր են հատկապես մարզերում: Այսպես, ըստ քաղաքացիների, դպրոցի ֆինանսավորումն ավելացնելու համար, տնօրենները երբեմն ԿԱՊԿՈՒ երեխաների ցուցակում ավելացնում են նաև կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք չունեցող երեխաների: Ներկաները բարձրաձայնում են նաև դպրոցի բյուջեի վերահսկողության խնդիրը, նշելով, թե դպրոցներում, հատկապես ներառական կրթության համար ծախսվող գումարների թափանցիկությունը պետք է ապահովել լիարժեքորեն: Քաղաքացիների կարծիքով, շահագրգիռ վերահսկողության շնորհիվ հնարավոր կլինի ԿԱՊԿՈՒ երեխաների կարիքներին տրամադրվող ֆինանսական միջոցներն ավելի նպատակային օգտագործել, օրինակ՝ անհրաժեշտության դեպքում դպրոց հրավիրել ֆիզիոթերապևտ, լոգոպեդ, կամ ձեռք բերել ԿԱՊԿՈՒ երեխային անհրաժեշտ սարքեր՝ լսողական սարք, կամ բրեյլյան այբուբենով գրքեր: Ըստ քննարկումների մասնակիցներ՝ համընդհանուր ներառականությունը լուծում է նաև ԿԱՊԿՈՒ երեխաներ ունեցող ընտանիքների ֆինանսական խնդիրները, օրինակ՝ համայնքում հատուկ դպրոց չլինելու պատճառով, շատ ծնողներ ստիպված են երեխային ամեն օր հասցնել Երևան, մինչդեռ համընդհանուր ներառականության ներդրման արդյունքում նման երեխաները կսովորեն իրենց համայնքում: Մանկավարժական կադրերի ազդեցությունը համընդհանուր ներառական կրթության ներդրման գործընթացի վրա Քննարկումների մասնակիցների կարծիքով ներառական կրթության արդյունավետության հարցում մեծ է հատկապես մանկավարժների դերը: Ըստ քաղաքացիների, ուսուցիչը պետք է նաև հոգեբան, սոցիալական աշխատող լինի, որպեսզի երեխային, կախված իրավիճակից կարողանա համապատասխան օգնություն ցուցաբերել: Միայն մասնագիտական կարողությունները բավարար չեն, որ երեխան հարմարվի ու սիրի դպրոցն ու ուսուցչին, նկատում են մասնակիցները: Հետևաբար, ինչպես նշում են քաղաքացիները, համընդհանուր ներառական կրթության համակարգին անցնելուց առաջ նախ պետք ուսուցիչներին նախապատրաստել: Առաջին հերթին պետք է սկսել երևույթի հանդեպ մոտեցումների փոփոխությունից, կարծում են քննարկումների մասնակիցները: Ինչպես նշում է քննարկումների մասնակիցների մի խումբ, ուսուցիչների շրջանում պետք է փոխել այն կարծրատիպը, թե ԿԱՊԿՈՒ երեխայի հետ անհնար է

աշխատել: Որոշ ուսուցիչներ ԿԱՊԿՈՒ երեխա ասելով հասկանում են «աննորմալ», տարօրինակ մարդ, պիտակավորելով երեխաներին, ինչի արդյունքում ուսուցիչները հաճախ խուսափում են նրանց հետ աշխատել՝ երեխաներին դասերից հեռացնելով, դասասենյակի հեռու անկյունում նստեցնելով, որպեսզի «չխանգարեն» դասը: Կան ուսուցիչներ, որոնք պարզապես գնահատական են նշանակում՝ ավելորդ «գլխացավանքից» խուսափելու համար, նկատում են քաղաքացիները: Այլ ուսուցիչներ միջոցառում են անում միայն ԿԱՊԿՈՒ երեխաների մասնակցությամբ, առանց ընկալելու, որ սա ևս առանձնացնում՝ մարզինալացնում է այս երեխաներին մյուսներից, նկատում են մասնակիցները: Միաժամանակ, ինչպես նշում են որոշ քաղաքացիներ, կան նաև ուսուցիչներ, որոնք ցանկանում են երեխայի հետ աշխատել նաև դասերից հետո, սակայն օրենքը դա չի թույլատրում: Քննարկումների որոշ մասնակիցներ, գտնում են, որ դասարաններն այսօր գերծանրաբեռնված են, և ուսուցիչը ժամանակ ու ռեսուրս չունի բոլոր աշակերտների և հատկապես՝ ԿԱՊԿՈՒ երեխաների հետ առանձին աշխատելու համար: Ըստ քաղաքացիների՝ համընդհանուր ներառական կրթություն 14 ապահովելու և ԿԱՊԿՈՒ երեխաներին դասապրոցեսին ներգրավելու համար պետք է դասարանում սովորող աշակերտների թիվը կրճատել: Քաղաքացիներից ոմանք պնդում են, որ աշխատավարձի բարձրացումն ուսուցիչների համար ավելի լավ աշխատելու մոտիվացիա կլինի: Մասնակիցները նշում են, թե պետք է նախ բարձրացնել ուսուցիչ աշխատավարձը նոր լրացուցիչ պարտականություններ ավելացնել: Մասնակիցների մի խումբ էլ նշում է, որ ուսուցչի համար ամենակարևորը երեխային սիրելն է, և աշխատավարձը կապ չունի, քանի որ «Ֆինանսը» միշտ էլ քիչ է: Ինչպես նկատում են քննարկումներից մասնակիցներից ոմանք, ցանկության և համապատասխան գիտելիքների ու հմտությունների առկայության դեպքում ուսուցիչները կարող են բոլոր երեխաներին ներառել դասապրոցեսում: Սակայն այդ ամենին հասնելու համար անհրաժեշտ է ժամանակ և համատեղ աշխատանք, կարծում են քաղաքացիները: Մասնակիցներից ոմանք նշում են, որ ծնողների և ուսուցիչների համատեղ աշխատանքի շնորհիվ հնարավոր կլինի հասնել ցանկալի արդյունքի: Ուսուցիչների և ծնողների համար իրազեկման սեմինարների և վերապատրաստման դասընթացների կազմակերպումը կբարձրացնի նրանց տեղեկացվածությունը ներառականության վերաբերյալ, ինչն էլ կնպաստի համակարգի ավելի սահուն և արդյունավետ ներդրմանը, կարծում են

բնակիչներից ոմանք: Միաժամանակ, քաղաքացիների մեկ այլ խումբ կարծում է, որ ԿԱՊԿՈւ երեխաների հետ առանձին աշխատանքով պետք է զբաղվեն հատուկ մասնագետներն, իսկ ուսուցիչը՝ միայն առարկայական դասերով: Մասնագիտական ուսուցման և որակավորման խնդիրները համընդհանուր ներառական կրթության ներդրման գործընթացում Քաղաքացիներից ոմանց կարծիքով, ներառական դպրոցներում ուսուցիչները պետք է ունենան ԿԱՊԿՈւ երեխաների հետ աշխատելու մասնագիտական որակավորում: Ըստ քաղաքացիների, ուսուցիչների հիմնական խնդիրը մասնագիտական կրթության բացակայությունն է. մասնագիտական բարձրագույն կրթությունը հիմնված է տեսական գիտելիքի վրա, փոխարենը շատ քիչ են գործնական դասընթացները: Ինչպես նշում են քննարկումների մասնակիցներից ոմանք, միայն սեփական նախաձեռնության շնորհիվ է հնարավոր ԿԱՊԿՈւ երեխաների հետ աշխատելու հմտություններ ձեռք բերել: Միաժամանակ, մասնակիցներն ընդգծում են մանկավարժական կրթություն ստացող ուսանողների՝ ներառական դպրոցներում ուսումնական պրակտիկա անցնելու անհրաժեշտությունը: Քննարկումների մասնակիցների մեկ այլ խումբ նկատում է, որ ինչպես այլ մասնագիտությունների պարագայում, ներառական կրթության դեպքում ևս լավ մասնագետ դառնալը մեծապես կախված է անձի ունակություններից և նախասիրություններից: Քննարկումների մասնակիցները բարձրացնում են նաև բուհերի կողմից տրամադրված դիպլոմների արժանահավատության հարցը, նշելով, որ հայաստանյան բուհերի տրամադրած դիպլոմները միշտ չէ, որ վստահելի են: Հատկապես մարզերում գործող բուհերի կրթությունը անհրաժեշտ որակ չունի, կարծում են քաղաքացիները: Մասնագիտական վերապատրաստման խնդիրները համընդհանուր ներառական կրթության ներդրման գործընթացում Քաղաքացիների կարծիքով համընդհանուր ներառական կրթության ամենամեծ խնդիրներից մեկը համապատասխան կադրերի և վերապատրաստման հատուկ հաստատությունների բացակայությունն է: Ներառական կրթության ներդրման գործընթացը պետք է սկսել ուսուցիչների վերապատրաստումից, նշում են մասնակիցները: Ուսուցիչների վերապատրաստման գործընթացը պետք է վերահսկել, իսկ վերապատրաստումներից հետո նաև քննություն անցկացնել: Անհատական մասնագիտական վերապատրաստումների վճարները շատ բարձր են, ինչի պատճառով ուսուցիչները հաճախ չեն ցանկանում գումար տրամադրել վերապատրաստումներին,

հետևաբար, ԿԱՊԿՈւ երեխաների համար տրամադրվող գումարներից անհրաժեշտ է միջոցներ տրամադրել մանկավարժների վերապատրաստմանը, առաջարկում են քննարկումների մասնակիցները: Միաժամանակ, ինչպես նկատում են որոշ քաղաքացիներ, վերապատրաստման դասընթացները շատ հաճախ գործնական գիտելիքներ և հմտություններ չեն տալիս մասնագետին, իսկ դպրոցում աշխատող 15 մասնագետներին անհրաժեշտ են պրակտիկ հմտություններ: Մասնագետների արդյունավետ վերապատրաստման համար նախ պետք է հստակեցնել վերապատրաստող հաստատությունների ցանկը, վերապատրաստող մասնագետներին ներկայացվող պահանջները, կարծում են քննարկումների մասնակիցները: Վերապատրաստումներին զուգահեռ, պետք է հրատարակվեն նաև ԿԱՊԿՈւ երեխաների հետ աշխատելու հատուկ ձեռնարկներ, նշում են մասնակիցները: Քննարկումների մասնակիցների մի խմբի կարծիքով ներառական դպրոցներում աջակցող անձնակազմը ևս պետք է վերապատրաստման դասընթացների մասնակցի: Օրինակ՝ դպրոցի բուժքույրը պետք է համապատասխան գիտելիքներ և հմտություններ ունենա ԿԱՊԿՈւ երեխաների խնդիրների ու հնարավոր լուծումների մասին: ԿԱՊԿ գնահատման համակարգի ազդեցությունը համընդհանուր ներառական կրթության ներդրման գործընթացի վրա ԿԱՊԿՈւ երեխաների գնահատումը շատ կարևոր է: Այն պետք է սկսվի երեխայի ծննդից անմիջապես հետո, կարծում են որոշ քաղաքացիներ: ԿԱՊԿՈւ ճիշտ գնահատումը հնարավորություն է տալիս որոշել երեխայի զարգացման խնդիրների առկայությունն ու խորության աստիճանը և ըստ այդմ՝ հասկանալ, թե երեխան պետք է սովորի հատուկ, թե հանրակրթական դպրոցում, նշում են մասնակիցները: Քննարկումների մասնակիցների մի խմբի կարծիքով, ԿԱՊԿ գնահատումը հաճախ թերի կամ ոչ ճիշտ է կազմակերպվում: Օրինակ՝ ԿԱՊԿՈւ գնահատական է տվում հաճախ սոցիալապես անապահով կամ «ծուլիկ» աշակերտներին: Երբեմն, գնահատման հարցաթերթիկների մեջ առկա հակասությունների պատճառով զարգացման խնդիրներ ունեցող երեխան դուրս է մնում ներառական կրթությունից, ուստի պետք հստակ սահմանել ԿԱՊԿՈւ գնահատման չափորոշիչներ, նշում են քննարկումների մասնակիցներից ոմանք: Քաղաքացիների մի խումբ նշում է, թե ԿԱՊԿՈւ գնահատման ընթացքում պետք է հաշվի առնել նաև ծնողների կարծիքը, քանի որ երեխան իր հիմնական ժամանակն անց է կացնում հենց նրանց հետ, մինչդեռ մասնագետները մի

քանի ժամվա ընթացքում չեն կարող լիարժեքորեն գնահատել երեխայի կարողությունները: Որոշ մասնակիցներ էլ նշում են, թե ծնողների գնահատականները հիմնականում սիրողական են, երբեմն էլ ծնողները տարբեր պատճառներով խուսափում կամ չեն ընդունում իրենց երեխայի խնդիրները՝ խոչընդոտելով ԿԱՊԿՈւ մասնագիտական անաչառ գնահատմանը: Քննարկման մասնակիցները բարձրաձայնում են նաև գնահատման կենտրոնների ֆիզիկական հասանելիության խնդիրը: Ինչպես նշում են քաղաքացիները, գնահատման կենտրոնները շատերին հասանելի չեն, հատկապես եթե երեխան պետք է մի քանի օր մնա այդ կենտրոններում, ինչը ծնողների համար խնդիրներ է առաջացնում: Երեխաների ԿԱՊԿ գնահատումը խմբերով կազմակերպելը նույնպես լրացուցիչ դժվարություններ է առաջացնում, քանի որ երեխաները ստիպված են սպասել մինչև խումբ հավաքվի: Մասնակիցների մի խումբ էլ բարձրաձայնում է ԿԱՊԿՈւ երեխաների վերագնահատման խնդիրը, քանի որ երեխաների հետ աշխատանքի շնորհիվ որոշակի դրական արդյունքներ հաճախ ձեռք են բերվում, բայց քանի որ չկա վերագնահատման գործընթաց, մասնագետները և երեխան ստիպված շարունակում են աշխատել նույն կերպ: Ինչպես նշում են քննարկման մասնակիցները, ԿԱՊԿՈւ գնահատումը չպետք է լինի ինքնանպատակ և գնահատման արդյունքում երեխային պետք է տրվի վկայական, իսկ անհրաժեշտության դեպքում նաև համապատասխան սարք (օրինակ՝ լսողության խանգարում ունեցող երեխաներին ԿԱՊԿՈւ գնահատման արդյունքում պետք է տրամադրել լսողական սարք): Աջակցող անձնակազմի դերը համընդհանուր ներառական կրթության ներդրման գործընթացում Քննարկումների մասնակիցների կարծիքով համընդհանուր ներառական կրթության անցնելու համար դպրոցներում պետք է աշխատանք տանել թե՛ դպրոցի ֆիզիկական ենթակառուցվածքների, թե՛ համապատասխան մասնագետների ներգրավման և վերապատրաստման ուղղությամբ: Ինչպես նշում է քննարկմանը մասնակցած քաղաքացիների մեծամասնությունը, դպրոցներում ուսուցչի օգնականի հաստիքի ներդրման և այդ հաստիքի ավելացման անհրաժեշտություն կա: Այսօր դպրոցներին հատկացված են ուսուցչի օգնականի հաստիքներ, սակայն նրանց պարտականությունները դեռ հստակ սահմանված չեն, իսկ երեխաների թվաքանակի համեմատ ուսուցչի օգնականների թիվը շատ քիչ է: 16 Քննարկումների մասնակիցներից ոմանք առաջարկում են մեկ ԿԱՊԿՈւ երեխայի հաշվով դպրոցին տրամադրել մեկ

ուսուցչի օգնականի հաստիք, ակտիվորեն ներգրավելով նաև բուհերի համապատասխան ֆակուլտետների ավարտական կուրսերում սովորող ուսանողներին: Միննույն ժամանակ, քաղաքացիների մեկ այլ խմբի կարծիքով, ուսուցչի օգնականի հաստիքը դեռ հստակ ձևավորված չէ, պարտականությունները հստակեցված չեն և ուսուցչի օգնական են դառնում մարդիկ, ովքեր չեն կարողանում ուսուցիչ դառնալ: Քաղաքացիներից ոմանց կարծիքով ուսուցչի օգնականի հաստիքի փոխարեն պետք է պարզապես բարձրացնել ուսուցչի աշխատավարձը, վերջինս ավելի մեծ հաճույքով կսկսի աշխատել նաև ԿԱՊԿՈւ երեխաների հետ: Լոգոպեդների, հոգեբանների հաստիքների ներդրման անհրաժեշտությունը ևս բարձրացվեց քննարկումների ընթացքում: Մասնակիցները նշում են, որ ԿԱՊԿՈւ երեխաների մեծամասնությունն ունի ոչ թե թեքահարթակների, այլ հոգեբանների և լոգոպեդների հետ աշխատելու կարիք: Ինչպես նկատում են քաղաքացիները, դպրոցում բազմամասնագիտական անձնակազմի առկայությունն անհրաժեշտ է երեխաների հետ աշխատանքում ցանկալի արդյունքի հասնելու համար: Միաժամանակ, ինչպես նշում են քաղաքացիները, յուրաքանչյուր մասնագետի պետք է տրամադրել համապատասխան դասասենյակ և նյութեր, քանի որ հաճախ մասնագետներն իրենց ուժերով են ձեռք բերում նյութերը, իսկ տարբեր մասնագետներ հաճախ աշխատում են նույն սենյակում տարբեր հատուկ կարիքներ ունեցող երեխաների հետ՝ երբեմն միմյանց խանգարելով: Քաղաքացիներից ոմանց կարծիքով դպրոցներում պետք է ներդնել այն հաստիքները, որոնց անհրաժեշտությունը կա կոնկրետ ժամանակահատվածում: Միաժամանակ, դպրոցները պետք է ունենան պրոֆեսիոնալ բուժքույրեր, դայակներ և խոհարարներ, ֆիզիոթերապևտներ: Քննարկումների մասնակիցների մեկ այլ խումբ էլ կարծում է, թե միայն ուսուցչի և օգնականի համատեղ աշխատանքի արդյունքում է հնարավոր հասնել ցանկալի արդյունքի: Կան հաջողված օրինակներ, երբ օգնականը և ուսուցիչը միմյանց օգնելով և փոխլրացնելով բավականին արդյունավետ աշխատում են: Ենթակառուցվածքների խնդիրները համընդհանուր ներառական կրթության ներդրման գործընթացում Քննարկումների մասնակիցների կարծիքով արդյունավետ ներառական կրթության ապահովման համար անհրաժեշտ է դպրոցներն ապահովել համապատասխան ֆիզիկական ենթակառուցվածքներով: Ինչպես նշում են քննարկումների մասնակիցները, դպրոցներում կա՛մ չկան թեքահարթակներ, կա՛մ չափանիշներին չեն համապատասխանում, դրանով

դժվարացնելով հենաշարժողական խնդիրներ ունեցող երեխաների ազատ տեղաշարժը: Թեքահարթակներից բացի, դպրոցներում խնդիր են նաև շենքային ընդհանուր պայմանները. Երբեմն դպրոցների առաջին հարկերում դասասենյակներ չկան, կաբինետային ուսուցման դեպքում էլ երեխաները կա՛մ չեն հաճախում դասաժամերին, կա՛մ էլ ուսուցիչներն ու աշակերտներն իրենց ուժերով են փորձում ԿԱՊԿՈՒ երեխաներին հասցնել համապատասխան դասասենյակներ: Ինչպես նշում են քաղաքացիները, դպրոցները չունեն ԿԱՊԿՈՒ երեխաներին համապատասխան գույք, օրինակ՝ տեսողական խնդիրներ ունեցող երեխաների համար բրեյլյան դասագրքեր, լսողական խնդիրներ ունեցողների համար՝ լսողական սարքեր, սայլակով երեխաների համար համապատասխան սեղաններ և այլն: Դպրոցների՝ ԿԱՊԿՈՒ երեխաներին հարմարեցված սանհանգույցները ևս կարևոր են, կարծում են քննարկումների մասնակիցները: Տրանսպորտի և հասանելիության խնդիրները համընդհանուր ներառական կրթության ներդրման գործընթացում Քննարկումների մասնակից քաղաքացիների կարծիքով համայնքային տրանսպորտի ցանցի բացակայության կամ դրա՝ հաշմանդամության խնդիրներ ունեցող անձանց հարմարեցված չլինելը մեծ խնդիրներ է ստեղծում ԿԱՊԿՈՒ երեխաների տեղաշարժման համար: Ինչպես նշում են որոշ քաղաքացիներ, տրանսպորտային խնդիրների պատճառով երեխաները չեն կարողանում հաճախել դպրոց, հետևաբար ծնողները հաճախ նախընտրում են կասկածելի որակով տնային ուսուցման տարբերակը: Որպես լուծում՝ քննարկումների մասնակիցներն առաջարկում են ԿԱՊԿՈՒ երեխաներին տրվող գումարներից հատկացնել նաև այդ երեխաների տեղափոխման ծախսերին՝ հաշվի առնելով, տվյալ համայնքի տրանսպորտային հնարավորությունները: 17 Սննդի խնդիրները համընդհանուր ներառական կրթության ներդրման գործընթացում «Եթե բոլորը պետք է հավասար լինեն, սնունդը արդեն անհավասարություն է», նշում են մասնակիցներից ոմանք: Ինչպես նկատում են քաղաքացիները, ԿԱՊԿՈՒ երեխաներին տրամադրվող սնունդը տարանջատում է երեխաներին, որի պատճառով էլ երեխաները հաճախ կոմպլեքսավորվում կամ հրաժարվում են տրամադրվող սննդից: Միաժամանակ, ինչպես նշում են որոշ քաղաքացիներ, կան ծնողներ, որոնք իրենց երեխաներին գրանցում են որպես ԿԱՊԿՈՒ՝ որպեսզի դպրոցում նրանք կարողանան օգտվել ԿԱՊԿՈՒ երեխաներին տրամադրվող սննդից: Որպես լուծում, քննարկումների մասնակիցներն առաջարկում են

նվազագույն սննդով ապահովել բոլոր երեխաներին: Կրթական ծրագրերի և տնային ուսուցման խնդիրները համընդհանուր ներառական կրթության ներդրման գործընթացում Ելնելով մի շարք հանգամանքներից, ծնողները ԿԱՊԿՈւ երեխայի համար հաճախ նախընտրում են տնային ուսուցումը, նշում են քննարկումների մասնակիցներից ոմանք: Ըստ քաղաքացիների՝ տնային ուսուցման հիմնական պատճառներից մեկը ծնողների մտավախությունն է, թե շրջապատը կիմանա իրենց երեխայի հիվանդության մասին: Տրանսպորտի սահմանափակ հասանելիությունը հաճախ տնային ուսուցման նախապատվության պատճառ է դառնում, նշում են մասնակիցները: Միաժամանակ, ինչպես նշում են քաղաքացիներից ոմանք, տնային ուսուցումն օրենքով կարգավորված չէ, ինչի պատճառով խնդիրներ են առաջանում հատկապես ուսուցիչների համար, քանի որ վերջիններս չգիտեն, թե արդյոք այդ աշխատանքի համար պետք է լրացուցիչ վարձատրվեն կամ այն համարվում է դասաժամ: Քննարկումների ընթացքում քաղաքացիները բարձրաձայնում են նաև ներառական կրթությունից դուրս մնացող երեխաների խնդիրը, նշելով, որ կան դպրոցահասակ ԿԱՊԿՈւ երեխաներ, որոնք նախկինում դպրոց չեն հաճախել, և կա նման երեխաներին ներառելու անհրաժեշտություն: Դասաժամերին ԿԱՊԿՈւ երեխայի ներկայության խնդիրները համընդհանուր ներառական կրթության ներդրման գործընթացում Քննարկումների մասնակիցների մի խմբի կարծիքով, ԿԱՊԿՈւ երեխաների սոցիալականացման համար խիստ կարևոր է նրանց ներկայությունը դասաժամերին: Ըստ քաղաքացիների՝ եթե նույնիսկ ԿԱՊԿՈւ երեխան ի վիճակի չէ բոլոր դասաժամերին նստել, այնուամենայնիվ, նպատակահարմար է ապահովել ԿԱՊԿՈւ դպրոցականների ներկայությունը որոշակի դասաժամերի: Դասերից դուրս մասնագետները կարող են աշխատել ԿԱՊԿՈւ երեխաների հետ, բայց նրանց առանձնացումը կարող է վատ անդրադառնալ թե՛ ԿԱՊԿՈւ, թե՛ կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք չունեցող երեխաների հոգեբանության վրա, կարծում են մասնակիցները: Միաժամանակ, քաղաքացիների մի խումբ էլ կարծում է, թե հատկապես ծանր մտավոր խնդիրներ ունեցող երեխաների՝ դասաժամերին ներկայությունն, առանձնապես որևէ օգուտ չի տալիս նրանց, փոխարենը հաճախ ԿԱՊԿՈւ երեխաները խանգարում են դասապրոցեսը, ինչի արդյունքում տուժում է ամբողջ դասարանի կրթության որակը: Որոշ մասնակիցներ առաջարկում են, կա՛մ ԿԱՊԿՈւ երեխաներին դպրոցում տրամադրել առանձին դասասենյակ, կա՛մ էլ նրանց

համար ստեղծել աջակցման կենտրոններ, որտեղ այդ երեխաներն ավելի արդյունավետ կձախսեն իրենց ժամանակը: Կրթական մակարդակների միջև անցման և ուսումնական պլանների խնդիրները համընդհանուր ներառական կրթության ներդրման գործընթացում «Ներառական կրթության իդեալական ու ճիշտ տարբերակը անհատական մեթոդների կիրառումն է: Յուրահատուկ մոտեցում յուրաքանչյուրին», նշում են որոշ քաղաքացիներ: Վերջիններիս կարծիքով, ուսուցիչները ԿԱՊԿՈւ երեխաների հետ աշխատանքի անհատական պլան պետք է մշակեն հատուկ մասնագետների և երեխայի ծնողների հետ համատեղ: Ինչպես նշում են քննարկումների մասնակիցներից ոմանք, յուրաքանչյուր երեխա ունի իր առանձնահատկությունը և ուսուցչի աշխատանքն այդ առանձնահատկությունը բացահայտելն է և դրա զարգացման ուղղությամբ աշխատելը: 18 Որոշ մասնակիցներ էլ նշում են, որ ուսուցիչներն աշխատել, մշակել են ԿԱՊԿՈւ երեխաների համար անհատական ուսումնական պլաններ, բայց դրանց իրականացման ռեսուրսներ չկան: Նախադպրոցական կրթության ազդեցությունը համընդհանուր ներառական կրթության ներդրման գործընթացի վրա Քննարկումների մասնակիցների մի խումբ էլ կարծում է, թե կրթությունը սկսվում է նախակրթարանից, և արդյունավետ համընդհանուր ներառականություն ապահովելու համար նախ պետք է այն ներդնել նախակրթարանում: Եթե երեխաների կրթությունը սկսվի մանկապարտեզից, դպրոցական տարիքում նրանք արդեն հաղթահարած կլինեն մի շարք կոմպլեքսներ: Այսօր մանկապարտեզներում հատուկ ենթակառուցվածքների, հատուկ մասնագետների, նրանց վերապատրաստման անհրաժեշտություն կա, կարծում են քաղաքացիները: Կրթական ռեսուրսների, դասագրքերի և մեթոդների խնդիրները համընդհանուր ներառական կրթության ներդրման գործընթացում Քննարկումների մասնակիցների մեծամասնությունը նշում է, թե ԿԱՊԿՈւ երեխաների հետ աշխատելու համապատասխան նյութերի և հատուկ դասագրքերի կարիք կա: Ըստ քաղաքացիների՝ ուսուցիչները, հատուկ մանկավարժները և ծնողները հիմնականում իրենց միջոցներով են ձեռք բերում ԿԱՊԿՈւ երեխաների կրթության համար անհրաժեշտ նյութերը: Մասնակիցների կարծիքով դպրոցներին պետք է տրամադրել սահմանված չափորոշիչներին համապատասխան ուղեցույցեր, դիդակտիկ նյութեր, քանի որ շուկայում եղածները կա՛մ թանկ արժեն, կա՛մ էլ անորակ են: Միաժամանակ, քաղաքացիների մեկ այլ խումբ էլ նշում է, որ. «Եթե նստես, ասես՝ թուղթ, խաղ չկա՝ չեմ

աշխատելու, լավ չի լինի»: Վերջիններիս կարծիքով, եթե անգամ չկան անհրաժեշտ նյութեր, ուսուցիչներն իրենք պետք է մշակեն երեխայի կարիքներին և առանձնահատկություններին համապատասխան նյութեր: Համընդհանուր ներառական կրթության ներդրման գործընթացի գենդերային առանձնահատկությունները Քննարկումների ընթացքում հնչեց կարծիք, թե շատ ծնողներ խուսափում են գնահատելու աղջիկ երեխաների կարիքները, որովհետև մտածում են, թե երեխան հետագայում ամուսնանալու խնդիր կունենա, միաժամանակ, տղա երեխաների ծնողներն էլ երբեմն շահագրգռված են երեխայի ԿԱՊԿՈւ գնահատմամբ՝ հետագայում բանակից խուսափելու համար: Այնուամենայնիվ, քննարկումների մասնակիցներն ընդգծում են, թե ներառական կրթության կարիք ունեցող երեխաների մեջ տղաներն ավելի շատ են: Մշակույթի, ընկալումների և խտրական կարծրատիպերի ազդեցությունը համընդհանուր ներառական կրթության ներդրման գործընթացի վրա Քաղաքացիների մի խմբի կարծիքով էլ, հասարակությունը դեռ չի հարմարվել ներառական կրթությանը, իսկ համընդհանուր ներառական կրթության անցնելու համար դեռ վաղ է: Քննարկումների մասնակիցներից ոմանք կարծում են, թե մեր հասարակությունը դեռ պատրաստ չէ համընդհանուր ներառական կրթության ներդրմանը, որովհետև մարդիկ դեռևս պիտակավորում են հաշմանդամություն ունեցողներին: Ըստ որոշ քաղաքացիների՝ ԿԱՊԿՈւ երեխաներին չեն ընդունում, չեն հանդուրժում, ճնշում են: Մասնակիցների մեկ այլ խումբ էլ կարծում է, թե հայաստանցիները ԿԱՊԿՈւ երեխաներին ընդունող բացառիկ հասարակություն են: «Ո՛չ մի օրենսդրություն և ֆինանսավորում չի կարող օգնել, քանի դեռ մեր մտածելակերպը չի փոխվել», կարծում են քննարկումների մասնակիցներից ոմանք: Ըստ քաղաքացիների՝ կարծրատիպերի փոփոխության շնորհիվ միայն հնարավոր կլինի հասնել ցանկալի արդյունքի, իսկ դրա համար ժամանակ է անհարժեշտ, ինչպես օրինակ՝ տեսողության խնդիրների նկատմամբ վերաբերմունքի հարցում: ԿԱՊԿՈւ երեխաների հետ ամենօրյա շփումների արդյունքում մարդիկ կսկսեն ընդունել միմյանց այնպիսին, ինչպիսին կան, նշում են քննարկումների մասնակիցները: Միաժամանակ, քաղաքացիների մի խումբ էլ գտնում է, որ մի քանի տարի առաջ տարանջատում չկար ԿԱՊԿՈւ ու սովորական երեխաների միջև, 19 սակայն համընդհանուր ներառականություն ապահովելու համար երեխաներին ստիպված տարանջատում են: Քննարկումների մասնակիցներից ոմանց կարծիքով, ԿԱՊԿՈւ երեխաների նկատմամբ

վերաբերմունքը ձևավորվում է հիմնականում ծնողների վերաբերմունքի պատճառով: Ինչպես նշում են մասնակիցները, որոշ ծնողներ չեն ընդունում կամ խուսափում են բարձրաձայնել երեխայի խնդիրները, հաշմանդամություն ունեցող երեխային մեկուսացնում են հասարակությունից որպեսզի մարդիկ, հարևանները չտեսնեն «հիվանդ» երեխային: Մասնակիցների մեկ այլ խումբ էլ կարծում է, որ հաճախ ԿԱՊԿ չունեցող երեխաների ծնողներն են խոչընդոտում իրենց երեխայի դասարանում ԿԱՊԿՈՒ երեխայի հայտնվելուն. «Ինչի պիտի էդ հիվանդ երեխան իմ երեխու հետ սովորի», նշում են որոշ ծնողներ: Քաղաքացիներից ոմանց կարծիքով ուսուցիչները ևս հաճախ ճիշտ չեն վերաբերվում ԿԱՊԿՈւ երեխաներին, օգտագործելով այնպիսի ձևակերպումներ, որոնք երեխային կաշկանդում են: Որոշ ուսուցիչների կարծիքով, հաշմանդամություն ունեցող երեխաները պետք է առանձին դասարաններում սովորեն, քանի որ ԿԱՊԿՈւ երեխաների ներկայությունը հաճախ ազդում է մյուս երեխաների վարքի վրա: Միաժամանակ, քննարկումների մասնակիցների մեծամասնությունը գտնում է, որ առանց ծնողների հետ համագործակցության շատ դժվար կլինի հասնել ԿԱՊԿՈւ երեխայի համար ցանկալի արդյունքի, հետևաբար ծնողների համար դասընթացների կազմակերպումը շատ կարևոր նշանակություն ունի խնդրի մասին նրանց իրազեկելու և գիտակցական մակարդակը բարձրացնելու համար: Մասնակիցները կարևորում են հանրային իրազեկման միջոցառումները, առաջարկելով ներառական կրթության վերաբերյալ սոցիալական գովազդ հեռարձակել հանրային հեռուստատեսությամբ: Նման միջոցառումների արդյունքում հասարակությունը իրազեկվածությունը կբարձրանա և կփոխվի հաշմանդամություն ունեցող անձանց և ներառական կրթության նկատմամբ վերաբերմունքը հասարակության շրջանում: Որոշ մասնակիցներ կարծում են, որ հատկապես գյուղական համայնքներում հանրակրթության մեջ ներառված ԿԱՊԿՈւ երեխաների փոքրաթիվ լինելը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ ծնողները վախենում են, թե իրենց ընտանիքը «մատով ցույց կտան» գյուղում: Որոշ քաղաքացիներ էլ նշում են, թե Երևանում ԿԱՊԿՈւ երեխաներն ավել շատ են բախվում խնդիրների, քան մարզերում: Դասղեկի, հոգեբանի և դասարանի դերակատարումը համընդհանուր ներառական կրթության ներդրման գործընթացում Քննարկումների մասնակիցների մի խմբի կարծիքով, ԿԱՊԿՈւ երեխաների ներառման հարցում հատկապես մեծ է դասղեկի դերը: Ինչպես նշում են քաղաքացիները, դասղեկն առաջինը պետք է տեղյակ լինի

երեխայի ընտանեկան պայմաններին, իսկ դպրոցում՝ դասդեկը պետք է հնարավորինս փորձի ընդգրկել բոլոր երեխաների դասապրոցեսին և դասից դուրս միջոցառումներին: Որոշ քաղաքացիների կարծիքով, դպրոցի տնօրեններին տրված լիազորությունները ընդլայնվել են, սակայն պատշաճ հսկողություն չկա նրանց գործունեության հանդեպ: Քաղաքացիները նշում են, թե հատկապես ծնողական խորհուրդները պետք է ակտիվ վերահսկողություն իրականացնեն: Դպրոցական համայնքի ազդեցությունը համընդհանուր ներառական կրթության ներդրման գործընթացի վրա Մասնակիցներից ոմանք կարծում են, թե հասարակության՝ երեխայի նկատմամբ տարբերակված վերաբերմունքից խուսափելու համար ծնողները հաճախ թաքցնում են նրա կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիքը: Հաճախ խուսափում են երեխաներին դպրոց կամ մանկապարտեզ տանել, դրանով մեկուսացնելով երեխաներին հասարակությունից, նշում են քաղաքացիները: Երբեմն էլ որոշ ծնողներ, խուսափելով ներառական կրթություն բառակապակցությունից, հաճախ հրաժարվում են երեխայի ԿԱՊԿՈւ գնահատումից: Միաժամանակ, ինչպես նշում են որոշ մասնակիցներ, ծնողի հոգատարությունն ու ուշադրությունն անհրաժեշտ են երեխայի հետ աշխատելու և որոշակի դրական արդյունքի հասնելու համար: Քննարկումների մասնակիցների մեծամասնության կարծիքով արդյունավետ համընդհանուր ներառականություն ապահովելու համար առաջին հերթին պետք է աշխատել ծնողների հետ: Ծնողական ժողովները, առանձին դասընթացները, սոցիալական հոլովակները կարող են նպաստել ծնողների 20 իրազեկվածության բարձրացմանը, ինչը կհեշտացնի համընդհանուր ներառական կրթության ներդրումը, կարծում են քաղաքացիները: Այս առումով հատկապես կարևոր է սոցիալական աշխատողի դերը, ով պիտի աշխատի ոչ միայն ԿԱՊԿՈւ երեխայի, այլև ծնողների հետ: Մասնակիցների մեկ այլ խմբի կարծիքով ծնողներին պետք է իրազեկել իրենց իրավունքների, հնարավորությունների և ԿԱՊԿՈւ երեխաներին տրվող օգնության մասին: Միաժամանակ, ինչպես նշում են քննարկումների մասնակիցներից ոմանք, կան բազմաթիվ կազմակերպություններ, որոնց ղեկավարները հաշմանդամ երեխաների ծնողներ են: Այս մասին ևս տեղյակ պետք է պահել ծնողներին, ցույց տալով, որ հաշմանդամություն ունեցող երեխայի ծնողը ոչ միայն չի ամաչել և թաքցրել իր երեխայի հիվանդությունն, այլ իր երեխայի հետ աշխատելով, փորձել է օգնել նաև մյուսներին: Որոշ մասնակիցներ բարձրաձայնում են նաև դասապրոցեսին ԿԱՊԿՈւ երեխաների ծնողների

մասնակցության հարցը: Քաղաքացիներից ոմանք կարևորում են ծնողների մասնակցությունը, նշելով որ նրանք պետք է մասնակցեն նաև երեխայի անհատական ուսումնական պլանի կազմմանը, որովհետև ծնողն իր երեխային ամենալավն է ճանաչում: Մասնակիցների մեկ այլ խումբ էլ նշում է, թե ծնողն ինչքան էլ սրտացավ լինի, նա մասնագետ չէ և նրա ներկայությունը կարող է երբեմն խանգարել: Միաժամանակ, ինչպես նշում են քննարկումների մասնակիցներից ոմանք, կարևոր է նաև աշխատանք տանել ԿԱՊԿ գնահատման կարիք չունեցող երեխաների ծնողների հետ, քանի որ ծնողները մեծապես ազդում են իրենց երեխայի մտածելակերպի վրա, և նրանց ոչ ճիշտ մոտեցման, ձևակերպումների պատճառով երեխաները հաճախ սկսում են խուսափել ԿԱՊԿՈւ երեխաների հետ շփումներից: Քննարկումների մասնակիցների մի մասի կարծիքով հնարավորության դեպքում ԿԱԽԿՈւ երեխաների ծնողները փորձում են երեխայի համար անել լավագույնը, անգամ՝ բնակության վայրն են փոխում, որպեսզի երեխան կարողանա հաճախել հատուկ դպրոց: Հաճախ ծնողներն իրենք են գնում ԿԱՊԿՈւ երեխաների համար անհրաժեշտ դպրոցական պարագաները: Միաժամանակ, ինչպես նկատում են քննարկումների մասնակիցներից ոմանք, կան ծնողներ, որոնք իրենք են առաջարկում իրենց երեխաներին ընդգրկել ներառական դասարաններում, որպեսզի իրենց երեխաներն էլ ստանան ԿԱՊԿՈւ երեխաներին տրվող սնունդ: Կրթական միջավայրի ազդեցությունը համընդհանուր ներառական կրթության ներդրման գործընթացի վրա Քաղաքացիների կարծիքով երեխաների հոգեբանության վրա մեծ ազդեցություն ունի դպրոցի կրթական միջավայրը: Երբ երեխան նկատում է տարբերակված վերաբերմունք, կամ վատ խոսք իր հասցեին, ապա այլևս չի ցանկանում նման միջավայրում սովորել, նշում են քննարկումների մասնակիցները: Մասնակիցների կարծիքով, պետք է ուսուցիչները հատկապես խուսափեն «ներառականի երեխա» արտահայտությունից, քանի որ դրանով նրանք երեխային պիտակավորում և առանձնացնում է են մյուսներից: Քննարկումների մասնակիցներից ոմանց կարծիքով երեխաները դեռ պատրաստ չեն իրենց շրջապատում հավուր պատշաճի ընդունել ԿԱՊԿՈւ երեխաներին: Ինչպես նկատում են քննարկումներին մասնակցած որոշ դպրոցականներ, ԿԱՊԿՈւ երեխաները հաճախ շեղում են մյուսների ուշադրությունը, որի արդյունքում վատանում է ամբողջ դասարանի կրթության որակը: Անգամ ոչ ներառական դասարաններում կան երեխաներ, որոնք դուրս են մնում ընդհանուր խմբից, իսկ ԿԱՊԿՈւ

երեխաների պարագայում՝ ինտեգրումը դասարանին էլ ավելի բարդ է, կարծում են մասնակից-դպրոցականները: Քննարկումների մասնակիցների մի խումբ, հատկապես կարևորում է դասընթացների կազմակերպումը աշակերտների համար, որպեսզի վերջիններս կարողանան ճիշտ վերաբերվել ԿԱՊԿՈւ երեխաներին: Քանի որ, եթե աշակերտների շրջանում ձևավորվեն ճիշտ մոտեցումներ, նրանք էլ կօգնեն մանկավարժներին և ԿԱՊԿՈւ երեխաներին, կարծում են որոշ մասնակիցներ: Ինչպես նկատում է մասնակիցների մեկ այլ խումբ, դպրոցներում մթնոլորտը փոխվել է և երեխաները պատրաստ են խնդիրներ ունեցող դասընկերներին ընդունել ու օգնել:

«Ներառական կրթության ժամանակակից հիմնախնդիրներն ու մարտահրավերները»

Խոսքի ընդհանուր թերզարգացում ունեցող երեխաների բառապաշարի զարգացման հիմնական ուղղությունները ներառական կրթություն իրականացնող նախադպրոցական հաստատություններում Կարապետյան Սիրանուշ Գևորգի, լոգոպեդիայի և վերականգնողական թերապիայի ամբիոնի մ.գ.թ, դոցենտ, Կիրակոսյան Արմինե Արմենի լոգոպեդիայի և վերականգնողական թերապիայի ամբիոնի դասախոս Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարան Կրթությունը կարևորագույն գործոն է, որն առաջատար նշանակություն ունի յուրաքանչյուր մարդու և հասարակության զարգացման գործընթացում: Այն հանդիսանում է ինչպես անհատի, այնպես էլ հասարակության զարգացման հիմքը: Կրթությունը ոչ միայն որոշակի մակարդակի գիտելիքներ ստանալու միջոց է, այլև սոցիալական և անհատական զարգացման վճռիչ գործոն է և հիմնական միջոցներից մեկը՝ նպաստելու մարդու համակողմանի զարգացմանը: Այս համատեքստում առավել է արժևորվում կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների կրթության կազմակերպումը ինչպես հանրակրթական, այնպես էլ հատուկ դպրոցներում և նախադպրոցական հաստատություններում: Ներառական կրթության զարգացումը պահանջում է կրթության ողջ համակարգին վերաբերող փոփոխությունների լայն տեսանկյուն[1]: Այս համատեքստում այն հատկապես կարևորվում է, երբ կազմակերպվում է դեռևս նախադպրոցական տարիքում և ապահովում է երեխաների զարգացման, ուսուցման, դաստիարակության գործընթացի առավել

արդյունավետությունը: Հայտնի է, որ զարգացման տարբեր խանգարումներ ունեցող երեխաների ճնշող մեծամասնությանը բնորոշ են նաև խոսքի տարաբնույթ խանգարումներ, 2 մասնավորապես խոսքի ընդհանուր թերզարգացում, ինչն էլ բացասաբար է անդրադառնում երեխայի ընդհանուր զարգացմանը՝ սահմանափակելով խոսքային հաղորդակցման հնարավորությունները: Այն հանգեցնում է տարբեր խնդիրների կոգնիտիվ ոլորտում, խաղային և ուսումնական գործունեության մեջ: Անշուշտ, այն իր բացասական ազդեցությունն է ունենում նաև նրանց սոցիալական հարմարվողականության վրա: Առավել հաճախ հանդիպող խոսքային խանգարումներից է խոսքի ընդհանուր թերզարգացումը, որը բնութագրվում է աղքատ բառապաշարով, խոսքի քերականական, հնչյունավանկային կառույցի ձևավորման խանգարումներով և հնչյունահնչութային գործընթացների թերզարգացմամբ: Խոսքի բաղադրամասերի թերզարգացումը խոչընդոտում է ուսումնական գործընթացի արդյունավետ իրականացմանը [2, 3, 4 և այլք]: Ուստի այս երեխաների արդյունավետ ուսուցումն ու սոցիալական հարմարվողականությունն ապահովելու նպատակով անհրաժեշտ է դեռևս նախադպրոցական տարիքում կազմակերպել խոսքի զարգացմանն ուղղված լոգոպեդական աշխատանք: Այս համատեքստում մեր կողմից իրականացվել է փորձարարական հետազոտություն: Բառապաշարի զարգացումը դիտարկելով որպես դպրոցական ուսուցման կարևոր նախապայմաններից մեկը, մեր կողմից արժևորվել է բառի բոլոր բաղադրիչների զարգացմանն ուղղությամբ տարվող լոգոպեդական աշխատանքը, որում առաջադրվել և կարևորվել են հատկապես հետևյալ խնդիրները.

1. խոսքի ընդհանուր թերզարգացում ունեցող նախադպրոցականների բառապաշարի քանակական հարստացում,
2. բառի իմաստի հստակեցում,
3. բառի նպատակային կիրառման կարողության զարգացում,
4. բառակազմական կարողությունների ձևավորում:

Լոգոպեդական աշխատանքի հիմքում ներդրվել է մեր կողմից մշակված լոգոպեդական աշխատանքի օրինակելի համակարգը, որը ներառում է տեսական, կազմակերպչական և գործնական մակարդակները: Տեսական մակարդակը հիմնվում է բառի և բառապաշարի ձևավորման մասին հոգեբանական և հոգեէկվաբանական տեսություններին, ինչպես նաև բառապաշարի 3 զարգացմանը նպատակաուղղված լոգոպեդական մոտեցումներին: Կազմակերպչական մակարդակը ներառում է լոգոպեդական աշխատանքի կազմակերպման ձևերի ընտրություն, համապատասխան

սկզբունքների հաշվառում և բառապաշարի զարգացմանն ուղղված լոգոպեդակական աշխատանքի մեթոդների, միջոցների կիրառում: Գործնական մակարդակը ներառում է մայրենի լեզվով մշակված հատուկ առաջադրանքներ, վարժություններ, տեքստեր, հեքիաթներ, խաղեր, ինչպես նաև դրանց անցկացման մեթոդական մոտեցումներ: Խոսքի ընդհանուր թերզարգացում ունեցող երեխաների բառապաշարի հարստացումը կատարվել է հետևյալ ուղղություններով՝

- լեզվի բառաքերականական միջոցների գործնական յուրացում,
- բառի նշանակության բաղադրիչների ձևավորում,
- բառի իմաստի հստակեցում,
- աշխատանք բազմիմաստ բառերի,
- հոմանիշների և հականիշների,
- փոխաբերական իմաստի,
- բառակազմական կարողությունների ձևավորման շուրջ:

Բառապաշարի հարստացման ընթացքում լոգոպեդակական աշխատանքի տարբեր փուլերում մեր կողմից լուծվել են հետևյալ խնդիրները՝ նոր բառերի ներմուծում բառապաշար, ներմուծված բառաձևի կիրառում կապակցված խոսքի տարբեր ձևերում: Հատկապես կարևորվել է կապակցված խոսքում բառերի նպատակային կիրառման կարողության զարգացումը, որն իրականացվել է հետևյալ ուղղություններով՝ բառի նպատակային կիրառման կարողության զարգացում այուժետային նկարով պատմվածք կազմելիս, նկարագրական պատմվածք կազմելիս, պատմվածքը վերապատմելիս, ըստ իրադրության երկխոսություն կազմելիս, հանձնարարված թեմայով պատմվածք կազմելիս: Լոգոպեդակական պարապմունքների ընթացքում ստեղծվել են բազմազան իրադրություններ, որոնք ուղղված են եղել նոր բառերի յուրացմանը, ընդհանրական հասկացությունների ձևավորմանը, տվյալ իրադրությանը համապատասխան բառաձևի կիրառմանը: Այս ամենը զուգակցվել է նաև ընդհանուր ճանաչողական 4 գործունեության զարգացմամբ: Մեր կողմից հատկապես կարևորվել է ածականների և փոխաբերական իմաստ ունեցող բառերի ձևավորմանն ուղղված աշխատանքները: Նոր բառերի յուրացմանը զուգահեռ աշխատանք է տարվել նաև բառակազմական կարողությունների ձևավորմանն ուղղությամբ՝ բառապաշարում ներմուծված բառից նոր բառերի ձևավորում, այսպես, օրինակ, «ոսկի» բառը ներմուծելուց հետո են ձևավորվում են «ոսկյա, ոսկեգույն և այլն» բառերը: Երեխաների բառապաշարի հարստացմանն ուղղված լոգոպեդակական պարապմունքները մեր կողմից զուգակցվել են առարկայագործնական գործունեության տարբեր ձևերի հետ՝ ապլիկացիա, ծեփակերտում, նկարչություն, խճանկարով աշխատանք և այլն, ինչը

նպաստում է նաև մատների նուրբ շարժողականության զարգացմանը [5]: Պետք է նշել նաև, որ այս պարապմունքներն աչքի են ընկնում իրենց հուզականությամբ՝ երեխան ավելի հաճույքով է մասնակցում լոգոպեդական պարապմունքին և այն զուգակցում խոսքով, ինչն էլ յուրովի նպաստում է բառապաշարի հարստացմանը, բառի իմաստի հստակեցմանը, բառի նպատակային կիրառման կարողության զարգացմանը: Խոսքի ընդհանուր թերզարգացում ունեցող նախադպրոցականների բառապաշարի հարստացման նպատակով արդյունավետորեն կիրառվել են նաև հեքիաթներ՝ ուղղված բառի հոմանիշային և հականիշային հարաբերությունների զարգացմանը:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Այսպիսով, խոսքի բազմզանություն ունեցող երեխաների բառապաշարի զարգացմանն ուղղված լոգոպեդական աշխատանքի ներկայացված ուղղությունները միտված են զարգացնելու խոսքի ընդհանուր թերզարգացում ունեցող երեխաների խոսքը և մասնավորապես բառապաշարը, ինչն էլ յուրովի կնպաստի և կապահովի հետագայում դպրոցում արդյունավետ ուսուցմանը:

Առաջարկում եմ՝

- Ապահովել ԿԱՊԿՈՒ երեխաների իրավական ներգրավումը
- ՀՀ ներառական կրթության կարիք ունեցող անձանց իրավունքների ապահովման օրենսդրությունը համեմատել միջազգային իրավունքի Նորմերի պահանջների հետ՝ նպատակահարմար համարելով գույքագրել միջազգային փորձից Նորովի առանձնացված, մեր իրականության մեջ դեռեւս չկիրառվող լուծումներ:
- Բացահատել ՀՀ-ներառման տանող ուղու մարտահրավերները:
- Մշակել, առանձնացնել ՀՀ-ում ԿԱՊԿՈՒ երեխաների իրավունքների ապահովման

օրենսդրական եւ գործնական լուծումները :

Օգտագործված գրականություն և հղումներ

1. Բաց ֆայլ ներառական կրթության մասին - Եր., 2004 5 2. Кондратенко И. Ю. Формирование эмоциональной лексики у дошкольников с нарушениями речи /Выявление и преодоление речевых нарушений в дошкольном возрасте.- М. 2005, С. 38-43 3. Ковшиков В. А.Экспрессивная алалия.- М., 2001. 4. Коновалова С. Н. К вопросу о формировании предикативной лексики у старших дошкольников с общим недоразвитием речи. /Дефектология 2004 -№5,С. 50-55. 5. Кольцова М. М.Ребенок учится говорить М. 1973.
2. <http://194school.org/2021/12/inclusion/>